

РОЗДІЛ 10 МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.64.64>

СТАНОВЛЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СУЧАСНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Брензович З.С.,

викладач кафедри міжнародного права

ДВНЗ «УжНУ»

ORCID: 0000-0002-3221-4551

e-mail: zlatabyurist@gmail.com

Онуфрій С.А.,

викладач кафедри міжнародного права

ORCID: 0000-0002-1545-1045,

e-mail: svitlana.onufrii@uzhnu.edu.ua

Брензович З.С., Онуфрій С.А. Становлення міжнародних стандартів у сфері охорони довкілля та їх вплив на сучасне законодавство України

У статті досліджено становлення міжнародних стандартів у сфері охорони довкілля, а також з'ясування їх впливу на сучасне екологічне законодавство України.

Встановлено, що питання необхідності захисту охорони довкілля активно обговорюється на міжнародному рівні із середини ХХ ст. Перша міжнародна організація з охорони довкілля була заснована ще в жовтні 1948 р. у Франції (Міжнародний союз охорони природи), яка діє до цього часу.

Виявлено, що хоча у таких міжнародних актах як Загальна декларація прав людини та Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод не містяться положення про екологічні права, все ж є право людини на такий рівень життя, що підтримує її здоров'я. Саме з позиції права на життя, права на здоров'я та права на інформацію ЄСПЛ розглядає справи щодо безпечного довкілля для людини.

Обґрунтовано, що спеціальні міжнародні акти у сфері охорони довкілля почали прийматися з 70-х років минулого століття (у тому числі: Конвенція про запобігання забрудненню моря скидами відходів та іншими матеріалами, Міжнародна конвенція по запобіганню забрудненню з суден, Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі відстані, Віденська конвенція про охорону озонового шару була прийнята, Європейська хартія про навколишнє середовище та охорону здоров'я, Базельська конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням, Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті тощо).

Вказані міжнародні акти вплинули і на формування законодавства в сфері охорони довкілля незалежної України, особливо це відчутно на прикладі актів прийнятих у 2017-2020 роках. Досліджено пропозицію науковців про необхідність прийняття нового систематизованого акту в Україні, зокрема Екологічного кодексу.

Обґрунтовано, що при реформуванні екологічного законодавства України необхідно особливу увагу приділити врахуванню вимог Угоди про асоціацію з ЄС, а саме імплементувати положення низки Регламентів та директив Європейського Союзу.

Ключові слова: охорона довкілля, екологічні права, міжнародний договір, конвенція, директива, ЄС.

Brenzovich Z.S., Onufriy S.A. Establishment of international standards in the field of environmental protection and their impact on modern legislation of Ukraine

The article examines the formation of international standards in the field of environmental protection, as well as clarifying their impact on modern environmental legislation of Ukraine.

It is established that the issue of the need to protect the environment has been actively discussed at the international level since the middle of the twentieth century. The first international environmental organization was founded in October 1948 in France (International Union for Conservation of Nature), which still operates today.

It was found that although international instruments such as the Universal Declaration of Human Rights and the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms do not contain provisions on environmental rights, there is still a human right to a standard of living that supports its health. It is from the standpoint of the right to life, the right to health and the right to information that the ECtHR deals with matters concerning a safe environment for humans.

It is substantiated that special international acts in the field of environmental protection began to be adopted in the 70s of the last century (including: Convention on the Prevention of Marine Pollution by Discharges and Other Materials, International Convention for the Prevention of Pollution from Ships, Convention on Transboundary Air Pollution distance, the Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer was adopted, the European Charter on Environment and Public Health, the Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and Their Disposal, the Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context, etc.).

These international acts have influenced the formation of legislation in the field of environmental protection of independent Ukraine, especially on the example of acts adopted in 2017-2020. The proposal of scientists on the need to adopt a new systematized act in Ukraine, in particular the Environmental Code, has been studied.

It is substantiated that when reforming the environmental legislation of Ukraine it is necessary to pay special attention to the requirements of the Association Agreement with the EU, namely to implement the provisions of a number of Regulations and directives of the European Union.

Key words: environmental protection, environmental rights, international treaty, convention, directive, EU.

Постановка проблеми. Пандемія COVID-19 загострила питання захисту життя і здоров'я людини і в той же час привернула увагу до питання безпечного довкілля. Технологічний прогрес супроводжується і прискореними темпами забруднення навколишнього середовища, що є загальносвітовою проблемою та не може не викликати занепокоєння міжнародної спільноти. Саме тому, починаючи з XX століття і досі триває процес становлення міжнародних стандартів у сфері охорони довкілля.

Стан опрацювання цієї проблематики. Загалом у вітчизняній правничій літературі ретельно проаналізовано витоки та розвиток науки екологічного права [1], історію розвитку екологічних прав та обов'язків [2], значення окремих актів у становленні природоресурсного законодавства [3] чи захист окремих природних ресурсів [4].

Метою статті є аналіз становлення міжнародних стандартів у сфері охорони довкілля, а також з'ясування їх впливу на сучасне законодавство України.

Виклад основного матеріалу. Питання необхідності захисту охорони довкілля активно обговорюється на міжнародному рівні із середини XX ст. Зокрема, ще в жовтні 1948 р. у Франції відбулися установчі збори першої організації міжнародного рівня з охорони довкілля – Міжнародного союзу охорони природи (англ. International Union for Conservation of Nature). В 1949 році в Нью Йорку пройшла перша міжнародна наукова конференція з проблем захисту природи [5, с. 89]. Вказана організація діє досі, її членами є уряди держав та громадські організації.

У цей період були прийняті такі основні міжнародні акти як Загальна декларація прав людини (1948 р.) та Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.). Проте вони не містять положень про екологічні права. Водночас ст. 25 Загальної декларації прав людини встановлює право на такий рівень життя, що підтримує її здоров'я [6].

Питання про природні ресурси і їх бережне використання прослідковується тільки у Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права, зокрема таких норм: народ може вільно використовувати свої ресурси (ст. 1); держава має вдосконалювати виробництво для того, щоб використання природних ресурсів було ефективним (ст. 11); ніщо не можна тлумачити як обмеження права народів користуватися їх природними ресурсами (ст. 25) [7]. Такі ж положення закріплені і в ст. 1 та ст. 47 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [8].

Проте спеціальні міжнародні акти у сфері охорони довкілля були прийняті тільки в 70-80-х р. минулого століття. Зокрема, в 1972 р. була прийнята Конвенція про запобігання забрудненню моря скидами відходів та іншими матеріалами [9], в 1973 р. – Міжнародна конвенція по запобіганню забрудненню з суден [10], у 1979 р. – Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі відстані [11], у 1985 р. – Віденська конвенція про охорону озонового шару була прийнята [12], у 1989 р. – Європейська хартія про навколишнє

середовище та охорону здоров'я [13], у 1989 р. – Базельська конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням [14].

Наприкінці ХХ ст. були розроблені та прийняті важливі міжнародні конвенції та договори у сфері охорони довкілля, а саме: Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (1991 р.) [15]; Конвенція про транскордонний вплив промислових аварій (1992 р.) [16]; Конвенція з охорони та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер (1992 р.) [17]; Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку (1992 р.) [18]; Кіотський протокол до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (1997 р.) [19]; Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (1998 р.).

Вказані міжнародні акти вплинули і на формування законодавства в сфері охорони довкілля незалежної України. Так, 25 червня 1991 р. був прийнятий Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [20]. Крім того, в Україні за період незалежності були прийняті такі акти: Закони України «Про природно-заповідний фонд України» (1992 р.), «Про охорону атмосферного повітря» (1992 р.), «Про поводження з радіоактивними відходами» (1995 р.), «Про відходи» (1998 р.), Гірничий закон України (1999 р.), Указ Президента України «Про оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення» (1996 р.), Постанова Верховної Ради України «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» (1998 р.) тощо. Для захисту охорони природи в Україні важливе значення мають прийняті спеціальні кодифіковані акти у цій сфері, зокрема Кодекс України про надра (1994 р.), Лісовий кодекс України (1994 р.), Водний кодекс України (1995 р.) та Земельний кодекс України (2001 р.).

Окремо слід зупинитися на положеннях Конвенції про захист прав та основоположних свобод, яка хоч і не містить положень щодо захисту довкілля, але з позиції статті 10 Європейський суд з прав людини вважає, що людина має право на інформацію про безпечне навколишнє середовище. Наприклад, у справі «Guerra and Others v. Italy» ЄСПЛ дійшов висновку, що захист людини від шумів, токсичних викидів гарантується з позиції права на життя (ст. 2) та повагу до приватного життя (ст. 8) [21]. Таким чином, не дивлячись на те, що екологічні права не гарантуються Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод, ЄСПЛ у своїй практиці утвердив підхід про захист життя та здоров'я людини, у тому числі і через призму гарантування безпечного для проживання довкілля.

Про розвиток екологічного законодавства України під впливом міжнародних стандартів свідчать нещодавно прийняті Закони України «Про стратегічну екологічну оцінку» (у 2018 році) та «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» (у 2019 р.), а також Постанови КМУ «Про затвердження Порядку проведення громадських слухань у процесі оцінки впливу на довкілля» (у 2017 р.), «Деякі питання здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря» (у 2019 р.) та «Про затвердження Порядку здійснення моніторингу наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення» (у 2020 р.).

Варто зауважити, що ряд науковців пропонують прийняти новий систематизований акт, зокрема Екологічний кодекс [22, с. 550; 23, с. 69]. На нашу думку, при реформуванні екологічного законодавства необхідно особливу увагу приділити врахуванню вимог Угоди про асоціацію з ЄС.

Бондар В.В. зауважує, що серед цілей ЄС насамперед високий рівень охорони навколишнього середовища і до досягнення вказаної мети має прагнути кожна держава [24, с. 138]. Вказана позиція є слушна з огляду і на статтю 292, яка передбачає, що серед цілей сталого розвитку – зміцнення зв'язків також і у сфері екологічної політики та практики. У вказаній статті передбачено і можливість укладення багатосторонніх договорів по охороні навколишнього середовища.

Крім того, додаток ХХХ до Угоди про асоціацію з ЄС містить зобов'язання України по імплементації таких Регламентів та директив ЄС у сфері охорони довкілля: Директиви № 2011/92/ЄС про оцінку впливу окремих державних і приватних проектів на навколишнє середовище; Директиви № 2001/42/ЄС про оцінку впливу окремих планів та програм на навколишнє середовище; Директиви № 2003/4/ЄС про доступ громадськості до екологічної інформації та про скасування Директиви № 90/313/ЄЕС; Директиви № 2003/35/ЄС про забезпечення участі громадськості у підготовці окремих планів та програм, що стосуються навколишнього середовища, та внесення змін і доповнень до Директив № 85/337/ЄЕС та 96/61/ЄС про участь громадськості та доступ до правосуддя; Директиви № 2008/50/ЄС про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи; Директиви № 2004/107/ЄС про миш'як, кадмій, ртуть, нікель і поліциклічні ароматичні вуглеводні у атмосферному повітрі; Директиви № 1999/32/ЄС про зменшення вмісту сірки у деяких видах рідкого палива та внесення змін і доповнень до Директиви № 93/12/ЄС зі змінами і доповненнями, внесеними Регламентом (ЄС) № 1882/2003 та Директивою № 2005/33/ЄС; Директиви № 94/63/ЄС про контроль викидів летючих ор-

ганічних сполук (ЛОС), що виникають зі сховищ нафти та при її транспортуванні з терміналів до сервісних станцій зі змінами та доповненнями, внесеними Регламентом (ЄС) № 1882/2003; Директиви № 2006/21/ЄС про управління відходами видобувної промисловості та внесення змін і доповнень до Директиви № 2004/35/ЄС; Директиви № 2000/60/ЄС про встановлення рамок діяльності Співтовариства у сфері водної політики зі змінами і доповненнями, внесеними Рішенням № 2455/2001/ЄС і Директивою 2009/31/ЄС тощо.

Висновки. Не дивлячись на те, що у таких міжнародних актах як Загальна декларація прав людини та Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод не містяться положення про екологічні права, все ж гарантовано право людини на такий рівень життя, що підтримує її здоров'я. Саме з позиції права на життя, права на здоров'я та права на інформацію ЄСПЛ розглядає справи щодо безпечного довкілля для людини.

Спеціальні міжнародні акти у сфері охорони довкілля приймаються тільки з 70-х років минулого століття. Водночас розвиток міжнародно-правового регулювання охорони довкілля спричинив неабиякий вплив на розвиток національного законодавства України. Сучасний стан та перспективи розвитку українського законодавства у сфері охорони природи обумовлені необхідністю імплементації положень низки Регламентів та директив ЄС.

Список використаних джерел:

1. Гетьман А.П. Витоки науки екологічного права України. Проблеми законності. 2009. № 100. С. 165-174.
2. Кондур Е. Поняття та історія становлення екологічних прав і обов'язків людини і громадянина. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2011. Випуск 17. С. 174-177.
3. Киндюк Б.В. Правові засади охорони лісів у лісовому уставі 1567 р. Великого князівства Литовського. Держава і право. 2009. Випуск 45. С. 126-130.
4. Шульга М. Історико-правовий аспект використання кормових угідь як різновиду права землекористування. Екологічне право України. 2017. № 1-2. С. 74-81.
5. И.А. Цверианашвили. Стокгольмская конференция 1972 г. и её роль в становлении международного экологического сотрудничества. Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. 2016. № 1. с. 89–94.
6. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 24.04.2021).
7. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2002. № 2.
8. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 25.04.2021).
9. Конвенція про запобігання забрудненню моря скидами відходів та іншими матеріалами від 29.12.1972. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_127#Text (дата звернення: 27.04.2021).
10. Міжнародна конвенція по запобіганню забрудненню з суден від 02.11.1973. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896_009#Text (дата звернення: 27.04.2021).
11. Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі відстані від 13.11.1979. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_223#Text (дата звернення: 27.04.2021).
12. Віденська конвенція про охорону озонового шару від 22.03.1985. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_088#Text (дата звернення: 28.04.2021).
13. European Charter on Environment and Health, 1989. URL: https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0019/114085/ICP_RUD_113.pdf (дата звернення: 29.04.2021).
14. Базельська конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням від 22.03.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_022#Text (дата звернення: 29.04.2021).
15. Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті від 25.02.1991. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_272#Text (дата звернення: 29.04.2021).
16. Конвенція про транскордонний вплив промислових аварій від 17.03.1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_262#Text (дата звернення: 29.04.2021).
17. Конвенція з охорони та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер від 17.03.1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_273#Text (дата звернення: 29.04.2021).
18. Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку від 14.06.1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_455#Text (дата звернення: 29.04.2021).
19. Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату від 11.12.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_801#Text (дата звернення: 29.04.2021).

20. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 30.04.2021)
21. Guerra and Others v. Italy (116/1996/735/932), 19 February 1998. URL: http://www.hrcr.org/safrica/environmental/guerra_italy.html (дата звернення: 30.04.2021)
22. Панченко О.В., Проскура Т.Б. Кодифікація екологічного законодавства: світовий досвід та українські перспективи. Молодий вчений. 2017. № 3 (43). С. 549-554.
23. Каракаш І. І. Актуальні проблеми систематизації сучасного екологічного законодавства України. Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. Одеса : Гельветика, 2018. С. 63-71.
24. Бондар В.В. Розвиток екологічного права України у світлі євроінтеграційних процесів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2015. Вип. 32. Т. 2. С. 137-140.